

Pikó Henrietta

Két mozgalom – egy szemüveg: a korzikai és a baszk elszakadási törekvések összehasonlító elemzése

A történelmi és identitásbeli jellemzőkön alapuló elszakadási törekvések, különös tekintettel Korzikára és Baszkföldre, jelentős szerepet játszanak a politikatudományi és biztonságpolitikai témájú kutatásokban. Az egyre növekvő számú angol, spanyol és francia nyelvű szakirodalom is azt igazolja, hogy a szeparatizmus Európában még napjainkban is problematikus jelenség. A két elszakadási törekvés azonban a jelentős számú hasonlóság ellenére számos eltérést rejt magában, amelynek felkutatása egy különös képzeletbeli utazást nyújt a Mediterráneumba.

Kulcsszavak: szeparatizmus, etnikai terrorizmus, ETA, FLNC, régi típusú terrorizmus

Pikó Henrietta: *The comparative analysis of the Corsican and the Basque separatist ambitions*

The separatist ambitions based on historical motivations and differences of identities, with special regard to Corsica and the Basque Country, play an essential role in political science and security policy research. The growing number of scientific literature in English, Spanish and French proves that the radicalisation of separatism and the actions of the terrorist organisations throughout the last half century are still problematic phenomena. Despite the numerous similarities, also several differences exist in the two secessionist aspirations. Discovering it provides a special imaginary trip to the Mediterranean area.

Keywords: separatism, ethnic terrorism, ETA, FLNC, old type terrorism

Bevezetés

A szeparatista mozgalmak a Föld valamennyi kontinensén megtalálható biztonsági kihívások, amelyek egy országon belüli adott területen a kormányzó hatalom megszerzésére törekednek. Intenzitásuk alapján a szakirodalom megkülönböztet látens és aktív szeparatista mozgalmakat.¹ A látens mozgalmak a szóbeszéd síkján, hiedelmekben jelennek meg, míg az aktívak békés vagy erőszakos formát ölthetnek. Az államkezdemenyezések, az egyes terrorista szervezetek bázissterületei, noha elérhetnek egy bizonyos szervezetségi küszöböt, azonban az érintett területeken a lakosság százalékos támogatása sok esetben nem feleltethető meg egy-egy vezető pozícióba került vagy azt kisajátított kisebbség által

1 Max A. ALEKSEEV: „Separatism” - International Encyclopedia of the Social Sciences [online], 2008. Forrás: encyclopedia.com [2016. 02. 12.].

kierőszakolt elszakadási politikának, azaz valójában teljes mértékben *de facto* ellenőrzést sem képesek a legitim, központi kormány ellenében gyakorolni. A szeparatista megmozdulások sok esetben az intraktábilis² jelzővel illethetők, azaz a kiváltó tényező, az effektív fizikai kezdőpont és a helyzet kompromisszumos kiigazítása között számottevő idő telik el, mialatt a társadalmat alkotó emberek a biztonság hiányát percepcionálják.

A posztbipoláris korban a függetlenségi mozgalmak eredményeképp több tucat új állam született, amiben nagy szerepet játszott a hidegháborús nemzetközi rendszer karakteres tényezőinek számító Szovjetunió és Jugoszlávia felbomlása. Brian Beary 2008-ban íródott tanulmányában³ rögzítette, hogy a világon akkor létező szeparatista mozgalmak száma nagyságrendileg 70 volt. Az etnikai összetűzések jelentősége világszinten az elmúlt nyolc év folyamán még tovább gyarapodott, Európában pedig megállapítható, hogy a szeparatista terrorizmus három országot veszélyeztet közvetlen módon: az Egyesült Királyságot, Spanyolországot és Franciaországot. 2011 során 110 ilyen támadás érte Spanyolországot és Franciaországot, illetve 247 letartóztatás történt szeparatizmus vádjával.⁴

E tanulmány tárgya a három leginkább érintett területből utóbbi két állam, ezen belül is két terület, Korzika és Baszkföld, valamint az itt évtizedeken keresztül tevékenykedő Korzikai Nemzeti Felszabadítási Front (*Fronte di Liberazione Naziunale Corsu – FLNC*) és Baszkföld és Szabadság (*Euskadita Askatasuna – ETA*) terrorszervezetek tevékenységének, motivációinak összehasonlítása, különös figyelemmel a két törekvés különbözőségeire. A két mozgalom egy meghatározott séma alapján történő összemérése kiváló lehetőséget nyújt arra, hogy az egyébként egy meghatározás alatt emlegetett etnikai terrorista fellépések más és más megvilágítás alá kerüljenek, így a kutatás egy adott szakaszában már jóval távolabb álljanak egymástól, mint azt az elején véltük. Módszertanilag a tanulmány alapját szakirodalom tekintetében főként a 2000 után végzett felmérések, közvélemény-kutatások és tanulmányok, cikkek alkották, alapvető kiindulópontját pedig Wolfgang Büttnernek a témában született írása jelentette.

Korzika

Korzika a Földközi-tenger medencéjének negyedik legnagyobb szigete, jogállását tekintve a Francia Köztársaság huszonhét régiójának egyike, a többi régiótól eltérő többletjogosultságokkal rendelkező területi kollektivitás. A Franciaország partjaitól délkeletre elhelyezkedő területet számos forrásban a legkisebb népességsűrűségű régióként tartják számon, noha lakosságát 2013-ban 322 120 főre becsülték, ami tízéves időperiódusban is 30 000 fős növekedést mutat.⁵ Földrajzi elhelyezkedése, a szárazföldi Francia Köztársaságtól való különállása egyéni identitástudatának erős formáló eleme.

2 Louis KRIESBERG: Nature, Dynamics, and Phases of Intractability. In: Chester A. CROCKER, Fen Osler HAMPSON, Pamela R. AALL (eds.): *Grasping the Nettle: Analyzing Cases of Intractable Conflict*, United States Institute of Peace, Washington, 2005, 65–97., 65–83.

3 Brian BEARY: Separatist Movements: Should nations have a right to self-determination? In: *Global Issues: Selections from CQ Researcher*, Pine Forge Press, Thousand Oaks, 2010, 257.

4 RÉPÁSI Krisztián: Az Európai Unió terrorfenyegetettsége a TE-SAT 2012 jelentés tükrében. *Nemzet és Biztonság*, 5. évf., 2012/5–6, 157–163., 159.

5 National Institute of Statistics and Economic Studies: „Estimation de population au 1er janvier, par région, sexe et grande classe d'âge – Année 2013” [2016. 02. 09]; *The World Factbook – France* [online]. Forrás: cia.gov [2016. 02. 09.]

Az Eurostat 2013-as adatai alapján a vásárlóerő-egységben kifejezett, egy főre jutó bruttó hazai termék a szigeten 23 800 euró,⁶ ami a francia országos értéktől csaknem 8000 euróval elmarad.⁷ A 96 alacsonyabb adminisztrációs szintű *département* közül kettőt foglal magában, a sziget déli részén Corse-du-sudot Ajaccio központtal, a prefektúra székhelyével, az északi felén pedig Haute-Corse-ot, Bastia megyeszékhellyel.

Korzika szuverenitását az elmúlt évszázadokban az olasz városállamok, majd Franciaország korlátozták. A 20. század folyamán terrorrá fejlődő erőszakos ellenállást a korzikai lakosságban két tényező váltotta ki: a külső hatalmak és a belső uralkodó családok egyeduralkodása. A más népek általi elnyomás alól felszabadító nemzeti hősnek Pascal Paolit tekintik.⁸ 1729 és 1755 között e karizmatikus személyiség vezetése alatt forradalom bontakozott ki egy nemzetállam megteremtése érdekében. Ezt követően 1769-ig Korzika mint alkotmányos monarchia függetlenséget élvezett, és megalkotta a kor legelőremutatóbb alkotmányát, ami még az azóta sokkal nagyobb figyelmet élvező amerikai alaptörvényre is hatással volt,⁹ olyan felvilágosult alapelveket tartalmazva, mint az állampolgárok törvény előtti egyenlősége vagy a három hatalmi ág szétválasztása.¹⁰

Franciaország 1769-ben az 1768-as versailles-i béke értelmében kebelezte be a mediterrán szigetet egy különös hatalmi harc és a – persze másokkal egyetemben – Carlo-Maria Bonaparte, Bonaparte Napóleon apjának részvételével zajlott korzikai függetlenségi háború után.¹¹ A kulturális dimenziójú asszimiláció a francia társadalomba azonban nagyon hosszadalmas procedúrának ígérkezett, és a mai napig sem zárult le teljes mértékben.

A helyi társadalom általános felháborodását kiváltó másik tényező a *klientelizmus* volt. Korzikát átszövik a honos klánok hálózatai, a történelem során folyamatosan alakították a sziget Franciaországhoz való viszonyát, továbbá a 2000-es években, a terrorista merényletek is sok esetben a hatalmi viszonyokat kezükben tartó vállalkozói csoportok érdekvényesítő eszközeivé váltak. A klánok által alakított sajátos szisztéma az 1880-as évektől eredeztethető, tulajdonképpen a politikai és gazdasági hatalmat a maguk kezében koncentráló, monopolizáló családokhoz kapcsolódik, amelyeknek érdekei aligha köthetők a korzikai nép teljességéhez. Ez a tényező megmutatkozott példának okáért abban, hogy az állami szubvenciók teljes mértékben az egyes kláncsaládok között kerültek szétosztásra. Még ennél is mélyebb törésvonalakat láthatunk az egyes klánok között, amelyek egymással szemben agresszív mechanizmusokkal léptek fel, miáltal a korzikai társadalomban kialakították az erőszak alkalmazásával szembeni magas tűrőképességet.¹²

A nacionalista és kulturális mozgalmak valójában a 19. században érték el a szigetet, amikor már gazdasági és szociális aspektusok is jellemezték a megfogalmazódó elszakadási törekvéseket. A kulturális szempontok ugyanakkor a szeparatista mozgalmak prio-

6 Regionális bruttó hazai termék (egy főre jutó PPS), NUTS 2 szintű régióként (2003–2014) [online]. Forrás: ksh.hu [2016. 02. 09.]

7 Egy főre jutó GDP (1995–2015). [online]. Forrás: ksh.hu [2016. 02. 09.]

8 FARAGÓ Béla: Van-e korzikai nép? A jakobinus demokrácia és a kisebbségi kérdés. *Regio Kisebbségi Szemle*, 3. évf., 1992/2, 36–57., 36–37.

9 Christophe ROUX: *Violent Separatism and Academic Silence: The Case of Corsica*. Turin, 2002, 2.

10 GYÖRI SZABÓ Róbert: Identity and soccer in Corsica. *Soccer and Society*, 13. évf., 2012/13, 36–55., 8.

11 SZANISZLÓ József: Napjaink nemzetközi (globális) terrorizmusa, 2. rész. *Szakmai Szemle*, 2005/2, 5–32., 8.

12 JOHNS, Michael: *Predicting Conflict, Predicting Peace: Explaining Minority Group Decision-Making*. University of Maryland, College Park, 2004. 21–23.; FARAGÓ: *i. m.*, 36–37.

ritásaként léteztek és léteznek ma is. Korzika súlyos sérelemként éli meg azt a tényt, hogy saját nyelvének használatában komoly megszorításokat vezetett be a párizsi kormány. Továbbá hasonlóan elutasítóan tekintett Korzika az algériai függetlenségi háború után a 17 000 „feketelábú” Párizs támogatta bevándorlására,¹³ akik központi földvásárlási támogatással gazdálkodókká válva a szigeten gazdaságilag tovább rontották a helyi lakosok pozícióját. A korzikai nép az ország egyik legszegényebb rétegét alkotta,¹⁴ és határozottan szembeszállt azzal a szintén kontinentális kezdeményezéssel is, ami Korzikát turistaparadicsommá tette, mivel ezek is külső, idegen kézből származó befektetéseként jelentek meg a sziget területén, súlyos környezetterhelést okozva, a korzikai történelmi és politikai identitását felborítva.¹⁵

Sztereotip jellemzések az erőszak és a vérbosszú földjeként, a középkor egy ránk maradt darabjaként írják le Korzika szigetét, figyelmen kívül hagyva a korzikai nép sok évszázados kulturális örökségét. A korzikai nyelv első feljegyzése a 11. századból származik. 1951-ben törvény született a regionális nyelvek állami oktatásáról, ám a korzikai nyelvet ekkor az olasz nyelv egy dialektusának tartották, és tanítását csak később, 1974-től engedélyezték. 1991 óta az iskolai tantervek részének tekintik a nyelv oktatását, 2005-től pedig a sziget hivatalos nyelveként ismerik el. 2008-ban nagy horderejű lépésként Franciaországban alkotmánymódosítást hajtottak végre,¹⁶ és azóta a regionális nyelveket az állam kulturális öröksége részének tekintik. A korzikai nép identitásának kifejezője a terroristák zászlaján is megjelenő mór fej, homlokán fehér kötéssel. A szimbólum használata Pascal Paoli személyéhez köthető, aki a szardíniai nép lobogóját adaptálta saját függetlenségi mozgalomához.

Baszkföld

A tanulmány által vizsgált másik terület a Spanyolországban található Baszkföld, mely a maga 32 500 eurós fejenkénti bruttó hazai termékével a Spanyol Királyság gazdaságilag egyik legbefolyásosabb régiója.¹⁷ Baszkföld név alatt eltérő források eltérő területeket értenek. Etnikai, történelmi, identitásbeli alapon, a baszkok saját vélekedése szerint Baszkföldet hét tartomány alkotja: Álava, Vizcaya és Guipúzcoa tartományok, valamint az ugyancsak Spanyolországban elhelyezkedő Navarra, továbbá három francia területi entitás, Labort, Sola és Baja Navarra. Euskal Herria,¹⁸ összefoglalóan tehát hét országrész alkotja a baszkok eddig mindössze gondolati síkon megvalósuló országát. Ugyan a baszkföldi mozgalmak és szeparatista csoport létezése éppen emiatt nemcsak a közvélemény által sokat emlegetett országot, a Spanyol Királyságot, hanem Franciaországot is éppúgy érinti, jelen tanulmány vizsgálati köre Baszkföld esetében az Európai Unió NUTS 2 szintű régiós felosztásának megfelelően a négy spanyol tartományra szűkül.¹⁹

13 GYŐRI SZABÓ: *i. m.*, 40. o

14 Az egy főre jutó bevételek a francia átlag 25%-át érték el.

15 FARAGÓ: *i. m.*, 37–39.

16 NAGY Noémi: Kisebbségi nyelvek és nyelvi jogalkotás Franciaországban. *JURA*, 19. évf., 2013/2, 194–207., 203.

17 Regionális bruttó hazai termék (egy főre jutó PPS), NUTS 2 szintű régióként (2003–2014) [online]. Forrás: ksh.hu [2016. 02. 09.].

18 Baszkföld, azaz a hét országrészből álló baszk ország jelentése baszk nyelven.

19 Regions in the European Union (Nomenclature of territorial units for statistics, NUTS 2010/EU 27) [online], Luxemburg, 2011, 60. [2016. 02. 09.]

Baszkföld nagysága Korzika területének több mint kétszeresét teszi ki, emellett két entitásból tevődik össze, a Baszk Autonóm Közösségből és Navarra Autonóm Közösségből, amelyek 85%-át teszik ki Euskal Herria területének. Baszkföld Spanyolország északi részén található, a Vizcayai-öböl partján. A hegységekből, erdőségekből és a tenger közelségéből, kikötővárosaiból fakadóan stratégiai fontosságú területe Spanyolorzágnak.²⁰

A baszk nép²¹ kelta gyökerekkel rendelkezik, így szokásaik is megfeleltethetők a kelta hagyományoknak. Nemzeti jelképük a lauburu, az ókori baszk hitvilág viharistenének, Sugaarnak a jelképe. Baszkföld esetében is hatalmas identitástudat-formáló hatása van a hat élő dialektussal rendelkező baszk nyelvnek, az euskarának. Az első baszk nyelven kiadott könyv 1545-ben készült el, majd a 19. század folyamán, az európai nacionalista hullám idején a guipúzcoai nyelvjárásra alapozva megfogalmazódott az egységes nyelv megteremtésének igénye.

1935-ben hivatalos nyelvvé vált, de mindössze két éven keresztül élvezte ezt a státuszt, és ezt követően majd csak az 1978-as alkotmány ismerte el hivatalosan használt nyelvként a három baszk régióban és Navarrában.²²

A baszk függetlenedési motivációk – a korzikaihoz hasonlóan – szintén visszavezethetők történelmi eseményekre. A 9. században önálló államuk volt, a Navarrai Királyság, majd a Spanyol Királyságba integrálódtak, de széles önállósággal, amely magában foglalta a saját igazságszolgáltatási hatáskört, az adó- és vámmentességet, a később is sokat hivatkozott *fuerost*.²³ A baszkok karizmatikus nemzeti vezető személyisége Sabiano Arana lett, aki a nacionalizmus áthatotta mozgalmában az 1800-as évek végén zászlajára tűzte a régi törvények (*fueros*) visszaszerzését. A század végén, 1895-ben²⁴ megalakult a Madrid-ellenes Baszk Nacionalista Párt, 1923-ban megszerveződtek az első fegyveres ellenálló csoportok.²⁵ 1936-ban már Navarrával együtt megalakult a Baszk Autonóm Provincia, majd a polgárháború²⁶ során Navarra ismét eltávolodott, hiszen Francisco Franco támogatói körébe került.²⁷ A Franco-diktatúra idején komoly elnyomás alatt éltek a spanyolországi nemzetiségek, köztük a baszkok is. Helyzetükön rontott az a külpolitikai fejlemény is, hogy az Amerikai Egyesült Államok szövetségre lépett a diktátorral, és támaszpontokat létesített az országban.²⁸ A baszkok esetében a korzikaiaktól eltérően nem csupán gazdasági, szociális és kulturális okok járultak hozzá az ellenállás kifejlődéséhez, hanem a fennálló politikai berendezkedés, az 1939-től 1975-ig tartó demokráciadeficit²⁹ is közrejátszott az mozgalom radikalizálódásában, melynek propagálásában pedig az egyház is részt vett.

20 BRÓDI DÁVID: *Az ETA baszk terrorszervezet eddigi tevékenységének webtérképe*. Szakdolgozat, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Földrajz- és Földtudomány Intézet, Budapest, 2010, 4.

21 Euszkaldusz, a baszk nép megnevezése, jelentése baszkul beszélő.

22 BRÓDI: *i. m.*, 9.

23 A baszkoknak adományozott történelmi előjogok.

24 BRÓDI: *i. m.*, 13.

25 SZANISZLÓ: *i. m.*, 15.

26 A spanyol polgárháború 1936 és 1939 között.

27 Metin USTA: *The Last Terrorist Organization in Europe*, [online], Forrás: metinusta.net, 4. [2015. 10. 07.].

28 BRÓDI: *i. m.*, 19.

29 Rogelio ALONSO: Why Do Terrorists Stop? Analyzing Why ETA Members Abandon or Continue with Terrorism. *Studies in Conflict & Terrorism*, 34. évf., 2011/9, 696–716., 697.

A baszk szélsőséges mozgalmat három gazdasági tényező erősítette: Korzikához hasonlóan a régióba érkező bevándorlók nagy száma, a bevételekben bővelkedő térség aránytalanul magas hozzájárulása a központi költségvetéshez, valamint az 1973-as olajválság, ami rendkívüli munkanélküliséget okozott az iparosodott tartományokban.

Baszkföld nemzetiségi összetétele merőben megváltozott a 19. század közepén, amikor is az ország elmaradottabb, középső tartományaiiban élő munkások Baszkföldre vándoroltak, a fejlett ipari régióba. A térségben a spanyol nemzetiségű munkások érkezésével a baszk mellett megerősödött a hispán identitástudat is. Mindezzel párhuzamosan, amíg 1967-ben statisztikai adatok szerint a leggazdagabb spanyol tartományok listáján az elsők között szerepeltek a baszkok által lakott térségek,³⁰ addig az 1973-as olajválság hatalmas visszaesést hozott az iparilag fejlett Baszkföldön. Ekkorra az egy főre eső bruttó össztermék 12 százalékponttal csökkent.³¹

Szeptatizmus Korzika szigetén és a baszkok földjén

Franciaország az 1970-es évektől kezdődően vált a terrorista támadások rendszeres és szervezett célpontjává, részben a szeptatista csoportok, részben az iszlamista szélsőséges mozgalmak tevékenységének következtében.³² 1985. október 3-án a korzikai és breton szeptatista terrorista csoportok meggyengítése érdekében létrehozták a RAID (recherche, assistance, intervention, dissuasion – hírszerzés, támogatás, beavatkozás, elrettentés) szervezetét.³³ A RAID a francia rendőrség különleges egysége, mely a mai napig a francia rendőrség főigazgatójának közvetlen alárendeltségébe tartozik.³⁴

A Spanyol Királyságban a 2004-es robbantásokat, a 11-M-et megelőzően a terrorizmussal kapcsolatos fenyegetések teljes mértékben az ETA szervezetétől (lásd 1. ábra) eredtek. Spanyolországban az ETA szervezete elleni állami fellépés illegális formában valósult meg. A vezetők likvidálására 1983-ban létrehozott GAL-csoportot (*Grupos Antiterroristas de Liberación*, Antiterrorista Szabadságcsoportok) halálosztagként tartották számon. Tevékenységük hatósági támogatása miatt a belügyminiszter is távozni kényszerült. Éles cezúrát jelentett a 2004-es év, ami szervezeti és jogi változások sorát indította el.³⁵

Napjainkban nagyon hasonló helyzetben van a korzikai és a baszk szeptatista mozgalom is. Az ETA 2011. január 11-én³⁶ állandó fegyverszünetet hirdetett, emellett az ETA 2011. október 20-án,³⁷ az FLNC pedig 2014 júniusában³⁸ kinyilvánította szándékát, hogy végleg felhagyja a fegyveres küzdelemmel.

30 JOHNS: *i. m.*, 5.

31 Bruno S. FREY, Simon LUECHINGER: Measuring terrorism. In: Alain MARCIANO, Jean-Michel JOSSELI (eds.): *Law and the State. A Political Economy Approach*. Edward Elgar Publishing, Cheltenham, 2005, 142–181., 150.

32 Didier BIGO, Colombe CAMUS: *Overview of the French antiterrorism strategy*. Kézirat, Hága, 2006, 4.

33 *Uo.*, 1., 18.

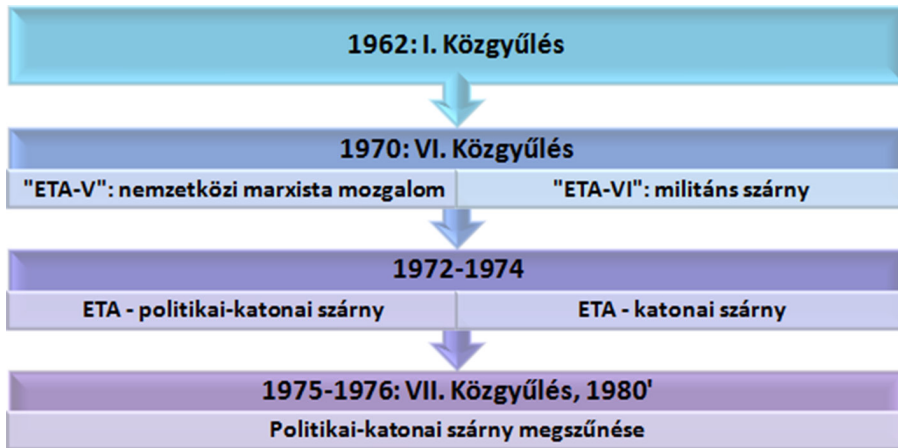
34 RAID (Research, Assistance, Intervention, Deterrence) [online]. Forrás: globalsecurity.org [2016. 02. 25.].

35 BUDAI Ádám: Spanyolország terrorizmus elleni fellépése. *Nemzet és Biztonság*, 5. évf., 2012/5–6, 90–104., 94.

36 Giles TREMLETT: *ETA declares permanent ceasefire* [online], 2011. 01. 10. Forrás: theguardian.com [2016. 03. 02.].

37 Basque cease-fire statement: full text. *The full text of ETA's declaration of a 'definitive cessation of its armed activity'* [online], 2011. 10. 20. Forrás: theguardian.com [2016. 03. 02.].

38 Charles LAMBROSCINI: *Corsica's Separatist Retreat* [online], 2014. 08. 04. Forrás: nytimes.com [2016. 02. 09.].

1. ábra. Az ETA szervezetének történelmi átalakulása

Készítette: Pikó Henrietta, 2016

Forrás: TIHANYI Marietta: Az ETA baszk terrorszervezet története, 6–9., *Felderítő Szemle*, 2. évf., 2003/2, 5–18.

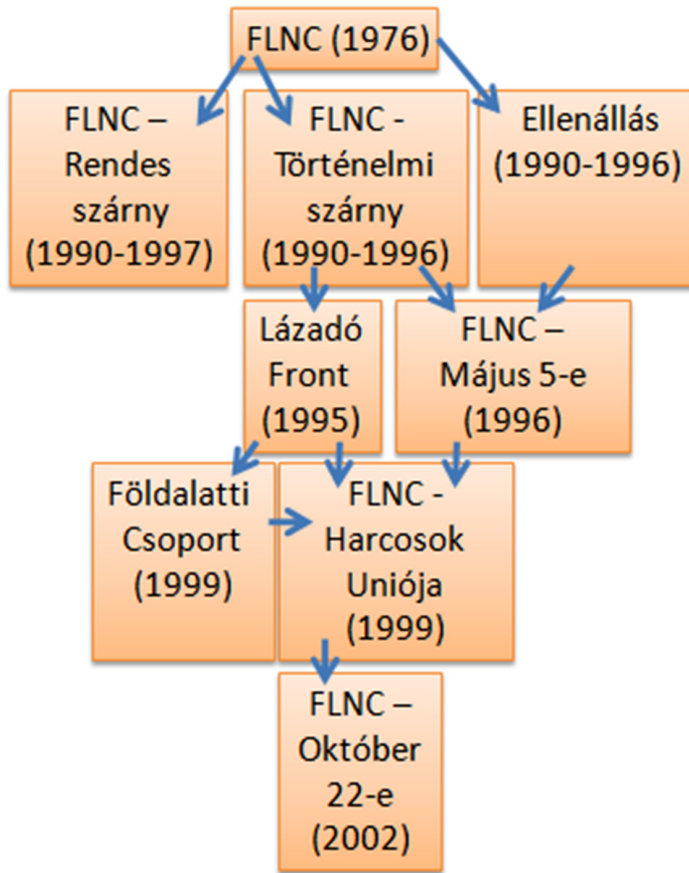
Az FLNC (lásd 2. ábra) egyesek szerint vélhetően annak következtében tette meg ezt a 14 oldalas deklarációban kifejtett, mérföldkőnek számító lépést, hogy a korzikai regionális tanács elfogadta, miszerint a szigeten születettek előnyt élveznek a birtokvásárlásoknál, ami az egyik fő konfliktusgeneráló tényezőnek számított a 20. század során. Mások a szervezet belső gyengülésének és a szervezett bűnözés felé fordulásnak tulajdonították az eseményt.³⁹

A nyilatkozatot követően 2014 decemberében erőszakos összecsapások történtek kövekkel és Molotov-koktélokkal felszerelt fiatal szeparatisták és a rendőri egységek között a szigeten, miután egy futballmérkőzésen történt összetűzés után betiltották a korzikai zászló mint szimbólum használatát.⁴⁰ 2015 decemberében a regionális választások eredményeképp a 18. század óta először nacionalista összetételű kormány lépett hivatalba, és ki is fejezte reményét a nagyobb autonómia, esetlegesen a függetlenség megszerzésére a jövőben. Jean-Guy Talamoni, a regionális gyűlés új elnöke beszédében amnesztiát kért a politikai bebörtönzöttek és a még menekülők részére.⁴¹

39 Michael DAY: Corsican terror group lay down arms in battle for independence from France [online], 2014. 06. 27. Forrás: independent.co.uk [2016. 01. 27.].

40 Virgile DALL'ARMELLINA: Young Separatists and Police Officers Clash on the French Island of Corsica [online], 2014. 12. 15. Forrás: news.vice.com [2015. 12. 27.].

41 John LICHFIELD: Corsica: Installation of nationalist government sparks concern in Paris amid renewed calls for independence [online], 2015. 12. 26. Forrás: independent.co.uk [2015. 12. 27.].

2. ábra. Az FLNC szervezetének csoportosulásai

Készítette: Pikó Henrietta, 2016

Forrás: Jacques BAUD: Front de Libération Nationale Corse [2016. 01. 26.]

Mindeközben Baszkföld esetében ugyan két korábbi ETA-tagot a spanyol és francia hatóságok letartóztattak 2015 őszén, az ETA szervezete mindeerre úgy reagált, hogy a kulcsfontosságú tagok eltávolításával a hatóságok a szervezet lefegyverzését nehezítik meg és veszélyeztetik az eddig sikeresen haladó békefolyamatot.⁴² A spanyol parlamenti választásokat követően belső bizonytalanságokkal küzdő Spanyolországban 2016 tavaszán pedig újra címlapra került a szervezet, aminek az oka az volt, hogy a 2015. decemberi választások után formálódó kormány az abszolút többség megszerzéséhez baszk pártokkal való tárgyalásra kényszerült. Arnaldo Otegi, az ETA-hoz fűződő kapcsolatai miatt többévi szabadságvesztésre ítélt baszk politikus 2016 márciusában vált ismét szabad állampolgárrá. Szabadulásakor elmondott beszédében meghirdette Baszkföld új európai állammá alakítását, politikai vezetőként pedig elindulását a 2016-os regionális választásokon, mely

42 Spain, France arrest member of Basque group ETA near Paris, [online], 2015. 10. 06. Forrás: reuters.com[2016. 01. 27.].

törekvése az elmúlt hetekben megghiúsulni látszik.⁴³ A mozgalmak továbbélése következőképpen nem kétséges, jóllehet a radikális szárnyak gyengülni látszanak.

Noha mindkét konfliktus esetében megállapítható, hogy a radikalizálódó terrorista csoportok önként nyilatkoztatták ki a fegyverek letételét és a tűzszünetet, a baszk fegyverszünetnél mindez erőteljes nemzetközi nyomás hatására történt. Az ETA a kezdetektől más megítélésben részesült nemzetközi szinten, mint a többi etnikai mozgalom, hiszen sokan támogatták az elnyomó Franco-rezsimmel szemben Spanyolország határain belül is. Az 1980-as években a baszk polgárok csaknem fele gondolta, hogy a spanyol állam egykori erőszakos elnyomása rosszabb volt, mint az ETA tevékenysége, és 1990-ben még mindig 27%-uk vélte úgy, hogy a terrorizmus adott körülmények között megfelelő eszköz lehet a kérdés megoldására. Mindezek a számok természetesen nem egyeznek az ETA támogatóinak arányával, hiszen az 1981-től 2003-ig 12-ről 1 százalékos alá esett.⁴⁴

Összehasonlítás

Eltérések

Nemzetközi aspektusok

A két elszakadási törekvés nemzetközi aspektusait három irányból közelíthetjük meg: az Európai Unió, az európai szecesszionista mozgalmak, valamint a szervezett bűnözéssel való kapcsolatuk oldaláról.

A korzikai konfliktus elsősorban nem a szeparatisták kezdeményezésére nemzetköziesült. Az FLNC a konfliktus elsődleges szereplőjeként elutasította az Európai Uniót mint érvényesülési lehetőséget, hiszen a vezetői a terroristák szemében ugyanolyan elnyomó hatalmat gyakorolnak, mint amit Korzika évszázadokon keresztül megtapasztalt. Az autonomista pártok tagjai ezzel szemben az Európai Unióra mint mediátorra tekintenek más szecesszionista pártokkal való kapcsolatok kialakítása érdekében, illetve a jövőben a Régiók Európájának megteremtésében bizakodnak.⁴⁵ Az autonomista pártok mellett másik oldalról az Európai Unió a konfliktus ugyancsak másodlagos résztvevőjeként az Interreg program keretében anyagilag jelentősen támogatta a transznacionális régiók, köztük a „Corso-Sardi-Region” és „Corso-Toscan-Region” együttműködését.⁴⁶ Ugyanakkor az FLNC más európai szeparatista mozgalmakkal folyamatosan fejlesztette összeköttetéseit. A sziget helyét adott 2004 augusztusában a katalán, skót, illetve baszk szervezetek találkozájának, amelynek központi témája a Népek Európájának megteremtése volt a jelenlegi Államok Európája helyett.⁴⁷

43 James BADCOCK: *Leader of ETA's political wing leaves jail to head Basque independence drive* [online], 2016. 03. 01. Forrás: telegraph.co.uk [2016. 03. 10.]; Tobias Buck: *Basque leader Arnaldo Otegi released after 6 years in Spanish prison* [online], 2016. Forrás: ft.com [2016. 03. 10.]; Fernando LÁZARO: *La Fiscalía advierte a la Junta Electoral: „Otegi es ineleigible”* [online], 2016. 08. 12. Forrás: elmundo.es [2016. 08. 15.].

44 Juan AVILES: *Experiencing Terrorism in Spain: The Case of ETA*. In: Samuel PELEG, Wilhelm KEMPF (eds.), *Fighting Terrorism in the Liberal State*. IOS Press, Amsterdam, 2006, 46.

45 HEPBURN, Eve, ELIAS, Anwen: *Dissent on the Periphery? Island Nationalisms and European Integration*. *West European Politics*, 34. évf., 2011/4, 859–889., 871.

46 BÜTTNER: *i. m.*, 13–14.

47 Alejandro SÁNCHEZ: *Corsica: France's Petite Security Problem*. *Studies in Conflict & Terrorism*, XXXI. évf., 2008/7, 655–664., 656–657.

A korzikai mozgalom már az 1990-es években eltolódott a politikailag motivált terrorizmustól a szervezett bűnözés felé.⁴⁸ A korzikai szervezett bűnözés elsődlegesen a fegyverkereskedelemben kötődik, amely két szinten működött. Egyrészt a nemzetközi forgalmazás, másrészt az FLNC utódszervei között belső szinten működő kereskedelem szintjén, a rivális csoportok versengését okozva. A mozgalom eredeti céljával szembemérően az egyes csoportok tehát tulajdonképpen a profitszerzésért működtek. Az első nagy fegyverszállítmány, több száz AT84 típusú pisztoly Svájc területéről egy fegyvergyárban történt tüzesetet követően 1988-ban érkezett Korzika szigetére.

Az 1990-es években 300 000 frank értékű, touloni gyártású AK47 és AKSU típusú gépkarabélyokat, valamint kézi páncéltörő gránátvetőket vásároltak, 1995-ben pedig osztrák gyártmányú, Glock típusú pisztolyok jelentek meg a korzikai fegyverpiacon egy osztrák jogrészből fakadóan.⁴⁹

A baszk lakosság az FLNC-hez hasonlóan szkeptikusan tekint az Európai Unió szervezésére, annak ellenére, hogy Baszkföld tagja az EU tanácsadó szerveként működő Régiók Bizottságának.⁵⁰ Az ETA igen szoros kapcsolatokat épített ki Európa-szerte a nacionalista mozgalmakkal, és szervezetén belül is létrehozott az 1970-es években egy nemzetközi ügyekkel foglalkozó osztályt hasonló célokra. Az IRA-val (*Irish Republican Army*, Ír Köztársasági Hadsereg) és az FLB-vel (*Armée Révolutionnaire Bretonne*, Breton Forradalmi Hadsereg) közösen nyilatkozatot adtak ki, az európai közös piac megvalósulásával szemben foglalva állást, és mindvégig határozottan kiállt a testvérszervezetként említhető IRA mellett. Ezenkívül érintkezésben volt számtalan baloldali szervezettel világszerte, így Uruguayban, El Salvadorban, Chilében, Mexikóban, Venezuelában. Kiképzőközpontjai működtek továbbá a gyarmati sorból felszabadult Algériában, valamint Libanonban és Jemenben, továbbá vélhetően élvezte az NDK, Magyarország és Románia kommunista titkosszolgálatainak támogatását is.⁵¹

2001 nyarán a szervezet egy budapesti találkozó keretében jutott hozzá több ezer kilogramm robbanóanyaghoz, illetve több száz kézigránáthoz, kézifegyverhez az orosz maffia és iraki ügynökök közreműködésével.⁵² A nemzetközi együttműködések a technikai, taktikai felkészítés mellett pszichológiailag is erősítették az ETA-t, hiszen még akkor is érezte külföldi partnereinek támogatását, amikor a nemzetközi közösség már elfordult tőle. A nemzetközi összefüggések vizsgálatának harmadik területét az ETA esetében is a szervezett bűnözéssel való kapcsolatok alkotják. Spanyol rendőrségi becslések szerint az ETA-nak működése fenntartásához évi 2 millió euróra volt szüksége, amit különböző bevételi forrásokból kellett előteremtenie az FLNC-hez hasonlóan beszedett forradalmi adókon túl.

48 Amélie Francoise Marie HOUDET: *Corsican nationalism: its origins, construction and evolution in the French context*. Time Research Paper, 2014, 14.

49 Domitilla SAGRAMOSO: *The proliferation of small arms and light weapons in and around the European Union: Instability, organised crime and terrorist groups*. Centre for Defence Studies, Kings College, University of London, 2001, 41.

50 BÜTTNER: *i. m.*, 28.

51 Rogelio ALONSO: *The International Dimension of ETA's Terrorism and the Internationalization of the Conflict in the Basque Country*. *Democracy and Security*, 7. évf., 2011/2, 184–204., 188.

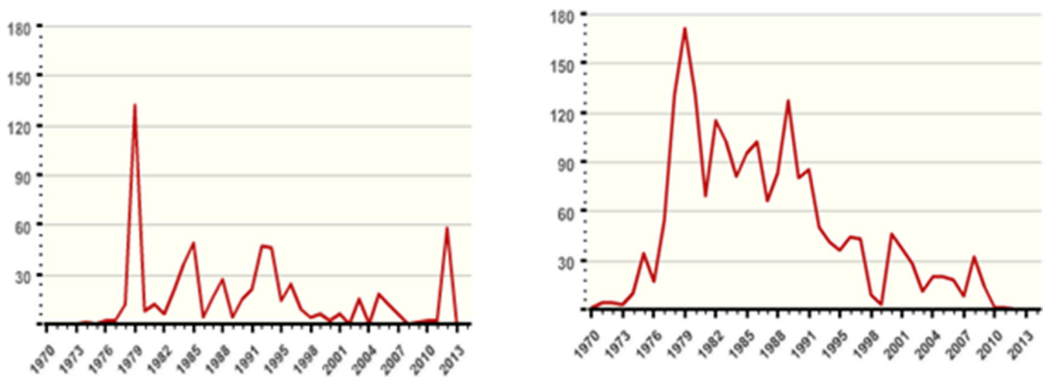
52 SZANISZLÓ: *i. m.*, 19.

Az ETA nem kifejezetten a fegyverkereskedelem területén működött együtt a szervezett bűnözéssel, hanem például részt vett a Dél-Amerikából érkező drogok csempészésében, drogszállítmányokért cserébe fegyvereket szerzett be a Ndrangheta⁵³ tagjaitól, valamint a Balkánon keresztül.⁵⁴ A 2000-es évek előtt az ETA fegyverzetének nagy részét a Trinitrotoluene⁵⁵ alapanyagú, házilag készítésű robbanószerkezetek, továbbá közép-európai országokból rendelt és spanyol rendőröktől eltulajdonított pisztolyok alkották.⁵⁶

A konfliktusok nemzetközi összefüggéseinek áttekintéséből kitűnik, hogy a baszkkérdés egy sokszereplős, az állami határokon szó szerint és absztrakt értelemben is átlépő konfliktus. A korzikaiak mögött azonban külső államok nem álltak háttértámogatóként, illetve nem is ápoltak olyan széles körű, szervezett bűnözéshez köthető kapcsolatokat világszerte, mint az ETA.

Módszerek

Ugyancsak eltérő volt a két szervezet tevékenysége a halálos áldozatainak, az elkövetett merényletek számának, az alkalmazott eszközök mennyiségének és milyenségének tekintetében. A tanulmány elkészítéséhez a Global Terrorism Database⁵⁷ segítségével mértem össze a terrorszervezeteket. Az FLNC és annak utódszervei az újraegyesülésig mint az FLNC-Canal Historique, Cladestini Corsi, Resistenza és Resistenza Corsa szervezetek az adatbázis alapján mindösszesen 849 esetben okoztak valamiféle eseményt, miközben az ETA esetében ez a szám ennek több mint a kétszerese, 2027. A legtöbb incidenst a szervezetek 1977 és 1981 között hajtották végre, ami jól látható a 3. ábrán is, mely a korzikaiak esetében csak az FLNC adatait tartalmazza.

3. ábra. Az FLNC és az ETA által elkövetett merényletek száma 1970 és 2013 között

Forrás: Global Terrorism Database [2016. 02. 07.]

53 Olasz maffiaszervezet. [Italian organized crime, overview](#) [online]. Forrás: [fbi.gov](#) [2016. 03. 02.].

54 Directorate – General for Internal Policies, Policy Department, Citizen's Rights and Constitutional Affairs: *Europe's Crime-Terror Nexus, Links between terrorist and organized crime groups in the European Union*. Európai Parlament, Brüsszel, 2012, 23.

55 Trinitrotoluene (TNT), *Encyclopaedia Britannica* [online]. Forrás: [britannica.com](#) [2016. 02. 21.].

56 SAGRAMOSO: *i. m.*, 37–39.

57 [Global Terrorism Database](#) [online]. Forrás: [start.umd.edu/gtd/](#) [2016. 02. 07.].

Az esetek túlnyomó többségében az FLNC robbanószerkezeteket, csekély mértékben lőfegyvereket és gyújtóbombákat használt a támadásaihoz. Ezzel szemben az ETA több alkalommal végzett fegyver nélküli támadásokat, és az alkalmazott eszközök között szerepelt a túszejtés is. Az ETA által igénybe vett fegyveres kellékek hasonlóak, de az arányokban eltérés mutatkozik: a lőfegyverek alkalmazása sokkal nagyobb mértékű volt. Amíg Korzikán a legtöbbször vállalkozók, a gazdaság szereplői, az állampolgárok és a központi kormányzat ellen irányultak a merényletek, addig a baszk terroristák az említettek felül nagy számban támadtak rendőrökre, csendőrökre is.

Identitás

Az identitás tanulmányozásánál a legszembeötlőbb az eltérő történelmi háttér és politikai kontextus, amelyben a mozgalmak elhelyezhetők. A korzikai nép sohasem élt meg akkora rendszerszintű elnyomást, mint Spanyolország etnikai csoportjai a Franco-éra alatt. Ezzel szemben Korzikán az identitás kialakítása és a patriarchális klientelizmus fenntartása állt örökös vetélkedésben egymással.

A baszkok jóval hosszabb idejű függetlenséget élveztek a történelem során, és már a középkortól kezdődően különleges jogokkal bírtak. Noha mindkét konfliktusban jelentek gazdasági problémák, míg Baszkföldre az ipari munkásréteg belföldi szegény emigránsai érkeztek, Korzikán a sziget gazdasági elitjévé váltak a beáramló algériaiak. Mindemmel amíg Baszkföld Spanyolország leggazdagabb vidékeinek egyikeként köteles volt finanszírozni a fejlődő státuszú tartományokat, Korzika Franciaország egyik legelmaradottabb területe volt. Ezt Párizsból gazdasági fejlődést segítő programmal igyekeztek orvosolni, a korzikai nép azonban elutasítón viszonyult minden kontinentális befektetésre és beruházásra. Az identitásuk kialakítása tehát igen különféle motívumokra, tapasztalatokra és kívánalmakra volt visszavezethető.

A szeparatista mozgalomnál szignifikáns jelentőségű az ideológiai indíttatású és a nacionalista mozgalmak elhatárolása. Éles határt ugyanakkor nem lehetséges húzni közöttük, hiszen a gyakorlatban a nacionalista szervezetek is rendelkeznek valamiféle ideológiai háttérrel. Az ETA és az FLNC esetében ez az antikapitalista, antiimperialista, marxista ideológia. A csoportokra való befolyása azonban eltérő mértékben jelent meg. Az ETA számos baloldali szervezettel, kommunista titkos hálózatokkal tartott kapcsolatot, az FLNC tevékenysége inkább kizárólag az állami intézkedések ellen irányult. Az állam ellen, amit legitim hatalomként tiszteltek függetlenségi törekvéseik ellenére. Az ETA ezzel szemben az egész ország strukturális megreformálását kívánta megvalósítani végcéljának beteljesítéséhez.

Hasonlóságok

Az eltérések ellenére természetesen az etnikai konfliktusok általános jellemvonásai mindkét szakadár törekvés esetében észrevehetőek. A kiindulópont a kulturális autonómia elérése volt a 19. században elindult nacionalista mozgalmakon keresztül. Ezen belül is komoly szerephez jutott a nyelvhasználat ügye, amely a mozgalmak szimbólumává vált a 20. század során. Szintén hasonlóságot figyelhetünk meg abban, hogy az alkotmányokban hivatalosan egyik etnikai csoportot sem ismerik el népként. Mindennek oka többek

között a nemzeti önrendelkezés követelésétől való félelem és az állampolgári közösség egysége mellett való szilárd kiállás. Rokon jellemzőjük ezen túl a regionalizmus. Mindkét kezdeményezés szervesen, alulról fejlődött ki és jutott el az önálló identitástudat megformálásáig. Az etnoregionalista kezdeményezések letéteményesei a terrorista szervezetek mellett a helyi, regionális pártok.

Azonos továbbá az is, hogy a túlélésük napjainkban vitatott kérdés, hiszen az erőszakos eszközöket alkalmazó szervezetek renoméját gyengítették a központi kormányzatoktól érkező kezdeményezések, ugyanakkor az elmúlt hónapokban a nacionalista erők mindkét országban erősödő tendenciát mutatnak. Hasonlóképp említhetjük közös ismérvként a mindkettejükre jellemző akció-represszió-akció taktikát, mely a kormányzat provokálására reagáló megtorló válaszok hatására egyre inkább a radikálisok felé mozdította el tevékenységük első szakaszában a közvélemény szimpátiáját. Az államok viszont egyre hatékonyabban és több eszközzel, köztük a jog és a különleges képességekkel rendelkező szervezetek visszatartó erejével kívántak fellépni a mozgalmakkal szemben.

Összegzés

A nemzeti szeparatista szervezeteket többségében terrorszervezetként tartják számon. Ezzel összhangban mind az ETA, mind az FLNC megfelelnek a régi típusú terrorizmus kritériumainak célkitűzéseikben, tevékenységi köreikben, eszközeikben, az öngyilkos merényletek és a közvetlen halálos áldozattal járó merényletek elkerülésében. Noha nem tévesztendő össze az új típusú vagy nemzetközi terrorizmussal, s elmúlt évtizedekben működésük nem is mérhető az ezek által előidézett fenyegetéshez, mindazonáltal a régi típusú terrorizmus képviselői még ma is jelen vannak a világon. Spanyolországban a 2016 első hónapjait átszövő kormányalakítási nehézségek indukálta belpolitikai válság miatt frusztrált időszakban az ügyvezető belügyminiszter még mindig a terrorizmus, azon belül is az ETA újbóli megerősödésének lehetőségét látta a baszk nacionalista pártokkal való tárgyalások mögött.

Az elszakadásra való törekvések az erőszakot alkalmazó szélsőséges csoportok fegyverletételével nem szűnnek meg. Mindez igazolódik a mozgalmak háttérben rejlő, az országon belüli többségi lakosságétól eltérő identitástudatukban, amit a történelmi múltra és a gazdasági folyamatokra támaszkodva alakított ki a baszk és a korzikai nép. Jól látható, hogy a vizsgált régiók elszakadási törekvése nemcsak a terrorista csoportok szintjén, hanem legitim politikai szinten is jelentkezik. Bizonyítják mindezt a korzikai nacionalisták 2015 decemberében elért választási sikerei és Arnaldo Otegi újbóli megjelenése 2016-ban a baszk politikai szinten.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Max A. ALEKSEEV: „Separatism” - *International Encyclopedia of the Social Sciences* [online], 2008. Forrás: encyclopedia.com [2016. 02. 12.]

Rogelio ALONSO: The International Dimension of ETA's Terrorism and the Internationalization of the Conflict in the Basque Country. *Democracy and Security*, 7. évf., 2011/2, 184–204.

- Rogelio ALONSO: Why Do Terrorists Stop? Analyzing Why ETA Members Abandon or Continue with Terrorism. *Studies in Conflict & Terrorism*, 34. évf., 2011/9, 696–716.
- Juan AVILES: Experiencing Terrorism in Spain: The Case of ETA. In: Samuel PELEG, Wilhelm KEMPF (eds.): *Fighting Terrorism in the Liberal State*. IOS Press, Amsterdam, 2006.
- James BADCOCK: Leader of ETA's political wing leaves jail to head Basque independence drive [online], 2016. 03. 01. Forrás: telegraph.co.uk [2016. 03. 10.]
- Basque cease-fire statement: full text. [The full text of ETA's declaration of a 'definitive cessation of its armed activity'](#) [online], 2011. 10. 20. Forrás: theguardian.com [2016. 03. 02.]
- Didier BIGO, Colombe CAMUS: *Overview of the French antiterrorism strategy*. Kézirat, Hága, 2006.
- Brian BEARY: Separatist Movements: Should nations have a right to self-determination? In: *Global Issues: Selections from CQ Researcher*. Pine Forge Press, Thousand Oaks, 2010.
- BRÓDI DÁVID: *Az ETA baszk terroriszervezet eddigi tevékenységének webtérképe*. Szakdolgozat, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Földrajz- és Földtudományi Intézet, Budapest, 2010.
- Tobias Buck: [Basque leader Arnaldo Otegi released after 6 years in Spanish prison](#) [online], 2016. Forrás: ft.com [2016. 03. 10.]
- BUDAI ÁDÁM: Spanyolország terrorizmus elleni fellépése. *Nemzet és biztonság*, 5. évf., 2012/5–6, 90–104.
- Virgile DALL'ARMELLINA: [Young Separatists and Police Officers Clash on the French Island of Corsica](#) [online], 2014. 12. 05. Forrás: news.vice.com [2015. 12. 27.]
- Michael DAY: [Corsican terror group lay down arms in battle for independence from France](#) [online], 2014. 06. 27. Forrás: independent.co.uk [2016. 01. 27.]
- Directorate – General for Internal Policies, Policy Department, Citizen's Rights and Constitutional Affairs: *Europe's Crime-Terror Nexus, Links between terrorist and organised crime groups in the European Union*. Európai Parlament, Brüsszel, 2012.
- FARAGÓ Béla: Van-e korzikai nép? A jakobinus demokrácia és a kisebbségi kérdés. *Regio Kisebbségi Szemle*, 3. évf., 1992/2, 36–57.
- Bruno S. FREY, Simon LUECHINGER: Measuring terrorism. In: Alain MARCIANO, Jean-Michel JOSSELI (eds.): *Law and the State. A Political Economy Approach*. Edward Elgar Publishing, Cheltenham, 2005, 142–181.
- Global Terrorism Database [online]. Forrás: start.umd.edu/gtd/ [2016. 02. 07.]
- GYÓRI SZABÓ RÓBERT: Identity and soccer in Corsica. *Soccer and Society*, 13. évf., 2012/13, 36–55.
- Eve HEPBURN, Anwen ELIAS: Dissent on the Periphery? Island Nationalisms and European Integration. *West European Politics*, 34. évf., 2011/4, 859–889.
- Amélie Françoise Marie HOUDET: *Corsican nationalism: its origins, construction and evolution in the French context*. Time Research Paper, 2014.
- Italian organized crime, overview [online]. Forrás: fbi.gov [2016. 03. 02.]
- Michael JOHNS: *Predicting Conflict, Predicting Peace: Explaining Minority Group Decision-Making*. University of Maryland, College Park, 2004.
- Louis KRIESBERG: Nature, Dynamics, and Phases of Intractability. In: Chester A. CROCKER, Fen Osler HAMPSON, Pamela R. AALL (eds.): *Grasping the Nettle: Analyzing Cases of Intractable Conflict*. United States Institute of Peace, Washington, 2005, 65–97.
- Charles LAMBROSCHINI: [Corsica's Separatist Retreat](#) [online], 2014. 08. 04. Forrás: nytimes.com [2016. 02. 09.]
- Fernando LÁZARO: [La Fiscalía advierte a la Junta Electoral: „Otegi es inelible”](#) [online], 2016. 08. 12. Forrás: elmundo.es [2016. 08. 15.]
- John LICHFIELD: [Corsica: Installation of nationalist government sparks concern in Paris amid renewed calls for independence](#) [online], 2015. 12. 26. Forrás: independent.co.uk [2015. 12. 27.]
- National Institute of Statistics and Economic Studies: *„Estimation de population au 1er janvier, par région, sexe et grande classe d'âge – Année 2013”* [2016. 02. 09]
- NAGY Noémi: Kisebbségi nyelvek és nyelvi jogalkotás Franciaországban. *JURA*, 19. évf., 2013/2, 194–207.
- RAID (Research, Assistance, Intervention, Deterrence) [online]. Forrás: globalsecurity.org [2016. 02. 25.]
- Regionális bruttó hazai termék (egy főre jutó PPS), NUTS 2 szintű régióként (2003–2014). [online], Forrás: ksh.hu [2016. 02. 09.]

- Regions in the European Union (*Nomenclature of territorial units for statistics, NUTS 2010/EU 27*) [online], Luxemburg, 2011. [2016. 02. 09.]
- RÉPÁSI Krisztián: Az Európai Unió terrorfenyegetettsége a TE-SAT 2012 jelentés tükrében. *Nemzet és Biztonság*, 5. évf., 2012/5–6, 157–163.
- Christophe ROUX: *Violent Separatism and Academic Silence: The Case of Corsica*. Turin, 2002.
- Domitilla SAGRAMOSO: *The proliferation of small arms and light weapons in and around the European Union: Instability, organised crime and terrorist groups*. Centre for Defence Studies, Kings College, University of London, 2001.
- Alejandro SÁNCHEZ: Corsica: France's Petite Security Problem. *Studies in Conflict & Terrorism*, 31. évf., 2008/7, 655–664.
- Spain, France arrest member of Basque group ETA near Paris [online], 2015. 10. 06. Forrás: reuters.com [2016. 01. 27.]
- SZANISZLÓ József: Napjaink nemzetközi (globális) terrorizmusa, 2. rész. *Szakmai Szemle*, 2005/2, 5–32.
- The World Factbook – France [online]. Forrás: <https://www.cia.gov> [2016. 02. 09.]
- Giles TREMLETT: *ETA declares permanent ceasefire* [online], 2011. 01. 10. Forrás: theguardian.com [2016. 03. 02.]
- Metin USTA: *The Last Terrorist Organization in Europe* [online]. Forrás: metinusta.net [2015. 10. 07.]